

PÉČE O OVOCNÉ SADY

AGENTURA OCHRANY
PŘÍRODY A KRAJINY
ČESKÉ REPUBLIKY

LIFE
ČESKÉ
STŘEDOHŘÍ

Zachovat a obnovit staré ovocné sady?

Výhra pro člověka i krajinu.

Ovocné stromy provází člověka krajinou od nepaměti. Lidé je v minulosti vysazovali především kvůli obživě, nicméně postupně se ovocné sady a stromořadí staly důležitým místem pro život celé škály živých organismů. V minulosti tvořila krajinu Českého středohoří pestrá mozaika stromů, drobných polí a luk. Značná část těchto stromů byla ovocných. Ne nadarmo se oblasti říká „Zahrada Čech“. Ovocnářství v celém regionu patřilo k nejvýznamnějším typům zemědělské činnosti a sady místy pokrývaly i 60 % obdělávané půdy. Ve většině případů se jednalo o smíšené využití půdy, kdy na poli nebo louce byly zároveň pěstovány ovocné stromy.

Ovocné sady byly součástí téměř každého polního hospodářství, v podobě rozsáhlejších ploch zdobily svahy kopců a doprovázely člověka při cestách, kde mu poskytovaly stín a chránily ho před větrem. Zralé ovoce, ale i produkty z něj – pálenky, šťávy, džemy a křížaly – se po Labi vyvážely až do Hamburku. Krom běžných ovocných stromů se v oblasti pěstovaly i netradiční druhy, jako jsou jeřáb oskeruše, mišpule obecná, mandloň obecná, kdouloň obecná nebo moruše bílá a černá. Byla zde vyšlechtěna také celá řada regionálních odrůd. I dnes může ovoce ze starých i nově založených sadů přinést pěstiteli kvalitní potraviny a příjemné zisky. Ovoce a produkty z něj od menších producentů prodávané přímo v regionu dnes vyhledává mnoho spotřebitelů, kteří neváhají za kvalitu zaplatit i vyšší cenu.

Proč pečovat o sady?

Když se podíváme na krajinu Českého středohoří dnes, zjistíme, že nad polními nebo lučními sady převážily intenzivní sady s jediným využitím. Zde jsou pěstovány nízkokmenné formy ovocných stromů s krátkou životností, zaměřené čistě na produkci. Mnoho vysokokmenných sadů dnes pomalu zarůstá náletovými dřevinami a proměňuje se v les. Nebyly zkrátka perspektivní pro obhospodařování velkou mechanizací. Některé jsou spásány ovci či krávy, které si cení jejich stínu. Jinde staré vysokokmeny dožívají v podobě stromořadí podél cest, kde jsou postupně nahrazovány jinými listnatými stromy, méně náročnými na péči. A to je škoda.

Krajina je v dnešní podobě rozčleněna do velkých celků zemědělské půdy s minimálním zastoupením stromů, což se odráží i v druhové rozmanitosti a má to i vliv na klima v oblasti. Velké půdní celky jsou také náchylné k erozi. Vysokokmenné ovocné stromy jsou dnes cenným místem pro řadu živočichů. Stará dožívající skupinka vysokokmenných ovocných stromů na okraji vsi či v zahradě po babičce může skýtat dokonce jejich poslední útočiště. Na ovocné stromy je totiž vázán vývojový cyklus řady bezobratlých živočichů. Dalším důležitým zdrojem potravy je nektar z květů stromů, který vyhledávají včely, motýli, ale i brouci. Dutiny a koruny stromů poskytují hnízdní možnosti celé řadě ptáků, ale mohou je využívat i drobní obratlovci jako netopýři nebo plši.

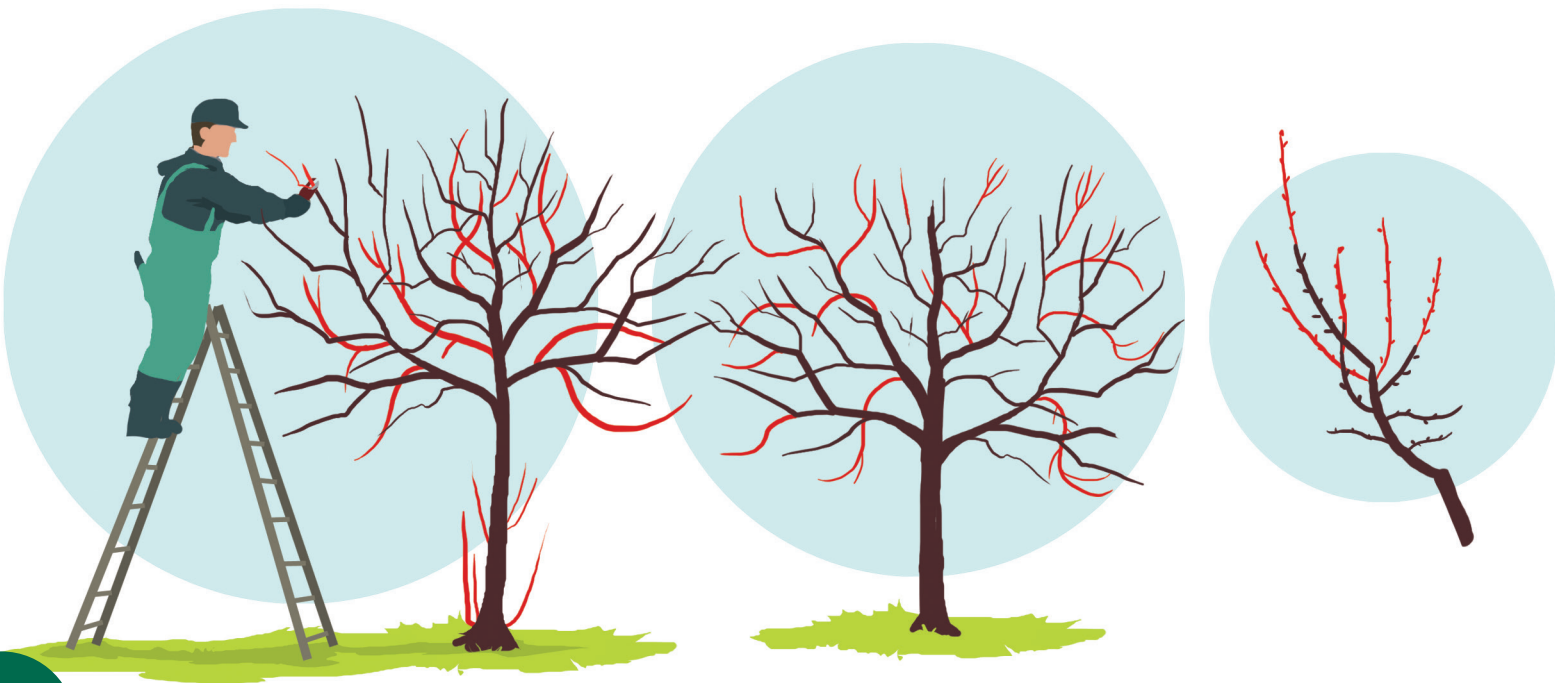
Sázíme pro budoucnost

Abychom ovocné stromy v krajině zachovali, nestačí jen pečovat o ty staré, ale je nutné započít i s výsadbou nových. Zatímco u starých ovocných stromů musí kontrolu, prořez a další zásahy provést arborista, výsadbu nových stromků zvládne podle následujících pravidel každý. Těmi jsou:

1) Řádná péče o ovocný strom nespočívá pouze v jeho kvalitním vysazení a v povýsadbové zálivce, ale i v zajištění ochrany před okusem zvěří. Tomu lze nejlépe předejít ohrazením sazenice silným a alespoň 2 m vysokým lesnickým pletivem v okruhu zhruba 50 cm od jejího kmínku. Kmínek samotný je ideální ještě v závislosti na výšce sazenice zajistit omotáním králíčím pletivem. To na rozdíl od užívaných plastových omotávek dovoluje kontrolovat stav stromku, zaštipovat boční výhony a bránit hlodavcům a jiným živočichům škůdcům v zahnízdění. Králíčím pletivem také dobře cirkuluje vzduch, takže se u kmínku sazenice nedrží vlhkost, která by mohla přispět k rozvoji houbových onemocnění. **Pozor, pletivo kolem kmínku je s jeho mohutněním třeba uvolňovat, aby nedocházelo k nežádoucímu prorůstání.**

2) Je nezbytná pravidelná kontrola stavu stromu, zajištění pravidelného výchovného řezu po dobu několika let. Obecně platí, že pravidelné tvarování korunky v prvních pěti letech po výsadbě vede k zesílení kořenového systému, což se v budoucnu projeví na jeho celkové vitalitě i plodnosti. Zastříhávání by se mělo provádět v návaznosti na počasí v období od poloviny února do poloviny března. Míza, kterou se strom na začátku vegetačního období nalévá, nese i hojivé látky do místa řezu, který snadno zacelí. K tomuto efektu v případě podzimního řezu nedochází. Řez musí být prováděn ostrým nástrojem (nejčastěji zahradnickými nůžkami) těsně před pupenem, přičemž je důležité volit řez tak, aby byla rána po něm co nejmenší.

3) Místo, kam sazenici umístíme, by mělo odpovídat požadavkům daného ovocného stromu. Musíte také brát zřetel na jeho dlouhověkost. Proto je důležité sázet odrůdy na bujně rostoucí podnoži, třeba na semenáči, ne na krátkověké typové podnoži pro intenzivní výsadby nebo malé zahrádky. Stromu je nutné poskytnout dostatečný prostor pro jeho růst. Nevhodná jsou například místa se severní expozicí, trpící mrazovými větry a zvýšenou vlhkostí. Důležité je zvážit, jakým způsobem bude probíhat údržba pozemku pod korunou stromu. V blízkosti cest je třeba počítat s průjezdem velkých strojů, které mohou korunu stromu poničit. Podrobně si proto místo pro výsadbu prohlédněte a nasbírejte o něm informace z průběhu celého roku. Dobré umístění stromu se odrazí na jeho zdravotním stavu a v chutnosti jeho plodů.

4) Odrůdu vysazovaného stromu vybírejte nejen dle chuťových vlastností a termínu sklizně, ale zejména s ohledem na vlastnosti místa, kde bude strom vysazen. Stromy, které vyžadují teplejší polohy s dostatkem živin v půdě, budou na chudších stanovištích spíše přežívat, což se odrazí na kvalitě ovoce. Inspirujte se starými výsadbami v okolí. Čerpejte informace od pamětníků a odborných institucí.

5) Důležitá je i pravidelná péče o bezprostřední okolí stromu. Jen tak můžeme zajistit, že ze sazenice vyrostе mohutný strom. Pokud nemůžete řádnou péči zajistit, pak místo výsadby ovocného stromu zvolte raději jiný, méně náročný, listnatý strom. Vhodné je stromky přisypávat načechranou mulčí, která udržuje vlhkost u kořenů a zamezuje růstu konkurenčních trav a bylin. Důležité je také vytvořit v blízkosti stromku malý val z hlíny a drnů, který zabrání rychlému odtoku povrchové vody.

Vysokokmenné sady umožňují další hospodaření. Můžou se zde pást domácí zvířata nebo zde můžeme sekat trávu na píci. V takových pastevních či lučních sadech budeme pečovat o druhovou rozmanitost travního porostu. Tradiční hospodaření Českého středohoří představují polní sady, tedy pěstování zemědělských plodin mezi řadami ovocných stromů. Těmito technologiím se moderně říká agrolesnictví a představují účinný způsob, jak přizpůsobit zemědělskou krajinu změně klimatu.

Cenné informace jsou dostupné také na stránkách **www.stareodrudy.cz**. Další užitečné informace ke standardům péče o ovocné dřeviny jsou dostupné na webu Agentury ochrany přírody a krajiny ČR.

Pokud budeme pečovat o výsadby dle výše uvedených zásad, máme naději, že ze stromku vyrostе mohutný zdravý jedinec, který bude důležitým článkem krajiny a z něhož budou mít užitek i naše děti.

Víte, že na údržbu cenných lokalit je možno čerpat příspěvek formou dotace?

A to v rámci:

Operačního programu
Životní prostředí
(2021–2027)

Krajinotvorných programů Ministerstva
životního prostředí (Program péče o kraji-
nu, program Podpora obnovy přirozených
funkcí krajiny)

Různých dotačních
programů jednotlivých krajů

Pro bližší informace o vhodných dotačních programech se obraťte na pracovníky regionálního pracoviště Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, Správy CHKO České středohoří nebo krajských úřadů Ústeckého či Libereckého kraje.

Také navštivte: **www.dotace.nature.cz**

Informace o jednotlivých stanovištích a druzích rostlin nebo živočichů chráněných evropskou soustavou Natura 2000 a jejich rozšíření naleznete zde:

Seznam habitatů

Karty druhů

Standardy AOPK ČR

PŘÍRODA JE NAŠE DĚDICTVÍ I BUDOUCNOST.

Ministerstvo životního prostředí

Text: Kolektiv autorů – M. Kobyláková, R. Stejskal, Š. Kopecká, V. Vlačíha, O. Nitsch. **Foto:** O. Nitsch, R. Stejskal, L. Benešová, K. Tremlová, M. Vlček. **Grafická úprava a kresby:** Petr Vyoral. **Vydání:** druhé. **Editor:** I. Jongepierová, G. Kubatová, L. Zachystalová, R. Stejskal. **Tiskárna:** TNM PRINT s.r.o. **Počet výtisků:** 4000 ks. **Rok vydání:** 2023. **ISBN:** 978-80-7620-121-7

Informační brožuru vydala Agentura ochrany přírody a krajiny ČR z projektu LIFE České středohoří (LIFE16 NAT/CZ/000639) podpořeného z finančního nástroje Evropské unie LIFE a Ministerstva životního prostředí. Údaje a informace v něm uvedené vyjadřují názor či stanovisko pouze Agentury ochrany přírody a krajiny ČR. Evropská komise a MŽP nejsou odpovědní za jakékoli použití informací, které tato brožura obsahuje.